

Θέματα Αρχαιολογίας

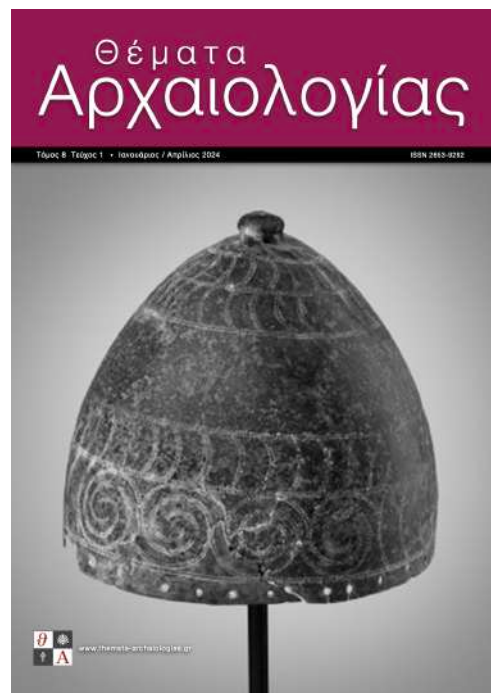
www.themata-archaiologias.gr | Themes in Archaeology Journal | ISSN: 2653-9292

Αρχαιολογικά Νέα [Ιανουάριος / Απρίλιος 2024]

Συγγραφέας: Σταυρούλα Μασουρίδη (Επιμέλεια)

Ηλεκτρονική διεύθυνση άρθρου (Url): <https://www.themata-archaiologias.gr/wp-content/uploads/2025/04/archaeological-news-2024-8-1-96-117.pdf>

© Περιοδικό Θέματα Αρχαιολογίας, τόμος 8, τεύχος 1, Ιανουάριος/Απρίλιος 2024, σ. 96-117

Τα **Θέματα Αρχαιολογίας** είναι ένα, μη κερδοσκοπικό, επιστημονικό περιοδικό που έχει ως αποκλειστικό σκοπό να συμβάλει στην έγκυρη και επιστημονικώς αποδεκτή διάδοση και οικειοποίηση του τρόπου σκέψης και των κατακτάσεων της Αρχαιολογίας και της Ιστορίας της Τέχνης.

Αυτό το άρθρο χορηγείται με άδεια Creative Commons Αναφορά Δημιουργού-Μη Εμπορική Χρήση-Όχι Παράγωγα Έργα 4.0 Διεθνές

Ιερό της Αμαρυσίας Αρτέμιδος Αμάρυνθου

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΕΚΑΤΟΜΠΕΔΟΥ ΝΑΟΥ ΓΙΑ ΤΗ ΘΕΑ

1. Ο ναός της Αρτέμιδος. Αρκετά κτίρια που χρονολογούνται τουλάχιστον από τον 8ο αι. π.Χ. στον ίδιο χώρο (φωτ. ΕΑΣΕ).

Κάθε καλοκαίρι, μια ομάδα Ελβετών και Ελλήνων αρχαιολόγων ερευνά τα κατάλοιπα του ιερού της Αμαρυσίας Αρτέμιδος κοντά στην Αμάρυνθο της Εύβοιας. Η ανασκαφική περίοδος που μόλις ολοκληρώθηκε σηματοδότησε μια νέα φάση στο ερευνητικό αυτό έργο, το οποίο ξεκίνησε πριν από περίπου δεκαπέντε χρόνια. Κάτω από τα θεμέλια του ναού της θεάς αποκαλύφθηκαν οικοδομήματα που μαρτυρούν την αρχαιότητα της λατρείας της.

Ο πρώτος αρχαϊκός ναός

Ήδη από το 2017, οι αρχαιολόγοι έφεραν στο φως τα θεμέλια ενός μνημειώδους κτηρίου στην καρδιά του ιερού (εικ. 1-2). Οι ανασκαφές που ακολούθησαν απέδειξαν ότι πρόκειται για τον ναό της θεάς Αρτέμιδος, που κτίστηκε προς το τέλος του 6ου αιώνα π.Χ. Παρόλο που η ανωδομή και ο διάκοσμος αυτού του κτηρίου, διαστάσεων περίπου 39 x 11 μ., έχουν καταστραφεί σχεδόν ολοσχερώς, τα θεμέλιά του προστάτευσαν τους τοίχους παλαιότερων κτηρίων, τα κατάλοιπα των οποίων σώζονται σε εξαιρετική κατάσταση.

Οι ανασκαφές του 2023 ολοκλήρωσαν την αποκάλυψη ενός ακόμη ναού που χρονολογείται στον 7ο αιώνα π.Χ. (εικ. 2). Το μήκος του αγγίζει 100 πόδια (ή 34 μ.), υιοθετώντας στη συμβολική μέτρηση που εντοπίζεται σε αρκετούς «εκατόμπεδους» ναούς αυτής της περιόδου στον Ελλαδικό χώρο, όπως στο κοντινό ιερό του Απόλλωνα στην Ερέτρια. Από την ανατολική του πλευρά, ο ναός σώζει έναν καλά δομημένο τοίχο με παρα-

2. Το ιερό της Αμαρυσίας Αρτέμιδος στην Αμάρυνθο στο τέλος της ανασκαφικής περιόδου 2023 (φωτ. ΕΑΣΕ).

στάδα, ενώ η δυτική του καταλήγει σε αφίδα. Ο ναός είναι χτισμένος από ωμές πλίνθους πάνω σε συμπαγή θεμέλια από ξερολιθιά, πράγμα που αποδεικνύει ότι το έδαφος ήταν ακόμη βάλτωδες κατά την εποχή της κατασκευής του. Κατά μήκος του εσωτερικού τοίχου, ο ναός είχε ενισχυθεί από στύλους που

3. Αψιδωτός τοίχος του πρώιμου αρχαϊκού ναού, 7ος-6ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

4. Πεταλόσχημος βωμός του πρώιμου αρχαϊκού ναού, 7ος-6ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

εντοπίζονται σε τακτά διαστήματα, και οι οποίοι αναμφίβολα συνέβαλλαν στη στήριξη μιας βαριάς κεραμοσκεπούς στέγης (εικ. 3).

Οι βωμοί της θεάς

Μία από τις ιδιαιτερότητες του ναού αυτού είναι ο σημαντικός αριθμός κατασκευών που εντοπίστηκαν στο εσωτερικό του. Αρκετές εστίες σε χρήση βωμών (:) εντοπίστηκαν στο κέντρο του σιηκού. Επιπλέον, ο πεταλόσχημος βωμός, ο οποίος είχε αρχικά θεωρηθεί πως έστεκε έξω από το ναό, καταλαμβάνει ένα χώρο που μπορεί να χαρακτηριστεί ως πρόναος (εικ. 4). Παχύ στρώμα τέφρας, πλούσιο σε απανθρακωμένα οστά, μαρτυρά τη μακρά χρήση αυτών των κατασκευών. Δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα ορισμένες από αυτές να προϋπήρχαν του ναού: το πρώτο επίπεδο χρήσης του πεταλόσχημου βωμού απέδωσε κεραμική που χρονολογείται στα τέλη του 8ου αιώνα π.Χ.

Όπως και τις προηγούμενες χρονιές, έτσι και φέτος, η ανασκαφή του αρχαϊκού ναού έφερε στο φως πλούσια αναθήματα: κορινθιακά αλάβαστρα, αττικά αγγεία, τελετουργικές πρόχους τοπικής παραγωγής (εικ. 5), καθώς και κοσμήματα από πολύτιμα υλικά (χρυσό, ασήμι, κοράλλι, κεχριμπάρι) (εικ. 6), φυλαχτά από την Ανατολή (εικ. 7), χάλκινα και σιδερένια εξαρτήματα οπλισμού (εικ. 8). Ο ναός καταστράφηκε εν μέρει, πιθανότατα από πυρκαγιά, στο τρίτο τέταρτο του 6ου αιώνα π.Χ. Στη συνέχεια, πλίνθινα χωρίσματα τοποθετήθηκαν για να προστατεύσουν το κέντρο του λατρευτικού χώρου έως ότου να χτιστεί ο νέος ναός προς το τέλος του 6ου αιώνα (εικ. 9).

Πριν από την Αρχαϊκή περίοδο

Κάτω από τα επίπεδα χρήσης του πρώτου αρχαϊκού ναού, εντοπίζονται τοίχοι από ξερολιθιά, οι οποίοι ανήκουν σε ένα επίμηκες κτήριο ίδιου προσανατολισμού, με διαμορφώσεις στον εσωτερικό του χώρο, του οποίου οι

5. Μελανόμορφη υδρία Ευβοϊκής παραγωγής, τέλος 6ου αι. π.Χ. Κορινθιακό αλάβαστρο, Σειρήνα με ανοικτά φτερά στα δεξιά, τέλος 7ου - αρχές 6ου αι. π.Χ. Υψηλαιομηπρόχους τοπικής παραγωγής, 7ου αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

6. Περιδέραιο με χάνδρες από φαγιεντιανή (αριστερά). Ασημένιο περίαπτο με ένθετο γυαλί. Χρυσό ενώτιο και περίαπτο. Χάλκινο βραχιόλι με τελειώματα σε σχήμα κεφαλής φιδιού, 8ος-7ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

7. Οστέινη Αιγυπτιακή κεφαλή, 8ος-7ος αι. π.Χ.
Ειδώλια από φαγεντιανή του θεού Μπεσ, 8ος-7ος αι. π.Χ.
Λίθινοι σφραγιδόλιθοι, 8ος-7ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

8. Χάλκινη αιχμή δόρατος, 8ος-7ος αι.
Σιδερένια αιχμή δόρατος, Αρχαϊκή περίοδος.
Αμφότερα τα αντικείμενα είχαν σκόπιμα αχρηστευτεί -
«θανατωθεί» (φωτ. ΕΑΣΕ).

9. Τοίχοι από ωμές πλίνθους, τέλος 6ου αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

11. Κατάλοιπα Πρώιμης Εποχής Σιδήρου στα νοτιοανατολικά του ναού, 9ος-8ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

ακριβείς διαστάσεις και κάτοψη παραμένουν να διευκρινιστούν (εικ. 1-2). Μπροστά από αυτό το κτήριο, τα παλαιότερα από τον πεταλόσχημο βωμό στρώματα απέδωσαν αρκετά χάλκινα ειδώλια της Γεωμετρικής περιόδου που αναπαριστούν ταύρους και ένα κριάρι, ενώ εντύπωση προκαλεί μια πήλινη κεφαλή ταύρου της Μυκηναϊκής εποχής (εικ. 10). Έξω από το χώρο του ναού, δοκιμαστικές τομές αποκάλυψαν επίσης κατάλοιπα κτηρίων του 9ου και 8ου αι. π.Χ., μαρτυρώντας την έκταση του χώρου εκείνη την εποχή (εικ. 11). Αν και η έρευνα των αρχαιότερων αυτών επιπέδων έχει μόλις ξεκινήσει, οι πρώτες ανακαλύψεις υποδηλώνουν ότι η λατρεία είχε τις ρίζες της στους αιώνες μετά το τέλος της Μυκηναϊκής εποχής.

10. Χάλκινα ειδώλια ταύρου και κριαριού, 9ος-8ος αι. π.Χ.(:). Κεφαλή πήλινου τροχήλατου ειδωλίου ταύρου, Μυκηναϊκή εποχή (φωτ. ΕΑΣΕ).

Ο προϊστορικός οικισμός στον λόφο των Παλαιοεκκλησιών

Οι ανασκαφικές τομές στον λόφο των Παλαιοεκκλησιών επιβεβαίωσαν την ύπαρξη επιβλητικών τοίχων της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (3η χιλ. π.Χ.) που αναμφίβολα ανήκουν σε ένα σύστημα οχύρωσης του προϊστορικού οικισμού, ο οποίος εκτεινόταν στις πλαγιές και την κορυφή του (εικ. 12). Τα κατάλοιπα των επόμενων αιώνων έχουν σχεδόν εξ ολοκλήρου εξαφανιστεί λόγω της διάβρωσης του εδάφους, με εξαίρεση έναν τάφο της αρχής της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, ο οποίος έχει αποκαλυφθεί κοντά στο πλάτωμα της κορυφής του λόφου και στον οποίο βρέθηκαν σκελετοί με τα κτερίσματά τους (εικ. 13).

12. Οχυρωματικά τείχη της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην δυτική πλαγιά του λόφου των Παλαιοεκκλησιών, 3η χιλ. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

13. Μόνωτο κύπελλο και γκριζος μινυακός κρατηρίσκος από τάφο της αρχής της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, 17ος-16ος αι. π.Χ. (φωτ. ΕΑΣΕ).

14. Η λεκάνη απορροής του Σαρανταπόταμου, μεταξύ Αμαρύνθου και Ερέτριας που ερευνάται στο πλαίσιο συστηματικής επιφανειακής έρευνας της ΕΑΣΕ και της ΕΦΑΕΥΒ (φωτ. ΕΑΣΕ).

Κατανοώντας την ένταξη του ιερού στο αρχαίο τοπίο

Παράλληλα με τις ανασκαφές του ιερού, μια συστηματική επιφανειακή έρευνα πραγματοποιείται στην λεκάνη απορροής του Σαρανταπόταμου που εκτείνεται ανάμεσα στην Αμαρύνθο και την αρχαία πόλη της Ερέτριας (εικ.14). Η έρευνα αυτή έχει ως στόχο την κατανόηση της ένταξης του ιερού στο αρχαίο τοπίο μέσω της μελέτης της εξέλιξης του περιβάλλοντος από την αρχαιότητα, την κατανομή των αγροτικών οικισμών ανά τους αιώνες, τις νεκροπόλεις, τα λατομεία, τη γεωργική γη, καθώς και το αρχαίο δίκτυο επικοινωνίας, με έμφαση στην «Ιερά Οδό» που συνέδεε το Αρτεμίσιο της Αμαρύνθου με την Ερέτρια.

Η ανασκαφική και ερευνητική ομάδα

Η ανασκαφική ομάδα συγκέντρωσε το 2023 περισσότερους από 50 αρχαιολόγους, συντηρητές, άλλους ειδικούς, εργάτες και φοιτητές από την Ελβετία, την Ελλάδα και άλλες χώρες.

Το ερευνητικό πρόγραμμα της Αμαρύνθου είναι μια συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ευβοίας του ΥΠ.ΠΟ., υπό τη διεύθυνση της Αγγελικής Γ. Σίμωσι, Προϊσταμένης της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων, που διετέλεσε Προϊσταμένη έως το τέλος του 2022 στην Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας και του Sylvian Fachard, Διευθυντή της ΕΑΣΕ και Καθηγητή του Παν/μίου της Λωζάννης. Η έρευνα στο πεδίο διευθύνεται από την Όλγα Κυριαζή (ΕΦΑ Ευβοίας) και τους Tobias Krapf και Tamara Saggini (ΕΑΣΕ).

Πηγή: ΥΠΠΟ

Αρχαία Τενέα

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ 2023

Τον Οκτώβριο του 2023 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας στο Χιλιομόδι Κορινθίας, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Αρχαίας Τενέας», υπό τη διεύθυνση της αρχαιολόγου Δρος Έλενας Κόρκα και με φορέα υλοποίησης τη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού.

Η ανασκαφή, μεταξύ άλλων, αποκάλυψε για πρώτη φορά φέτος, τμήμα του Αδριάνειου υδραγωγείου στην περιοχή της αρχαίας Τενέας, προσδιορίζοντας επακριβώς πλέον την πορεία ενός από τα μεγαλύτερα υδραυλικά έργα του 2ου αι. μ.Χ. στον ελλαδικό χώρο, που σκοπό είχε την υδροδότηση της Αρχαίας Κορίνθου από τη Στυμφαλία (εικ. 1). Ταυτόχρονα, εντοπίστηκε και ανασκάφηκε τμήμα του προϊστορικού οικισμού της Τενέας, που χρονολογείται στην Πρώιμη εποχή του Χαλκού ΙΙ (2.600 – 2300 π.Χ), επιβεβαιώνοντας την κατοίκηση της περιοχής πριν τη πτώση της Τροίας. Επιπρόσθετα, αποκαλύφθηκε πλούσιο κτηριακό συγκρότημα των ύστερων αρχαϊκών χρόνων μέχρι τους ελληνοιστικούς χρόνους, με επιμέρους χώρους λατρευτικής χρήσης μεταξύ αυτών και τριών εξαιρετικά επιμελημένων δεξαμενών, η μια εξ αυτών με κλίμακα καθόδου-ανόδου. Εξαιρετικής αρχαιολογικής σημασίας και σπανιότητας είναι ο θησαυρός 29 αργυρών αρχαίων ελληνικών νομισμάτων (εικ. 2) που εντοπίστηκε μαζί με φορητό πήλινο βωμό, μικρογραφικό αγγείο και ειδώλιο ίππου με αναβάτη. Ο θησαυρός περιλαμβάνει νομίσματα που χρονολογούνται από τον ύστερο 6ο αι. π.Χ. μέχρι και τη δεκαετία του 330 π.Χ., πολλά εξ αυτών από τα σπανιότερα και πλέον ιστορικά νομίσματα της αρχαίας Ελλάδας, όπως τρεις στατήρες Ήλιδος που κόπηκαν στην Ολυμπία κατά τη διάρκεια διαφορετικών Ολυμπιακών Αγώνων, στατήρα της Αίγι-

1. Τμήμα του Αδριάνειου υδραγωγείου.

νας με χερσαία αντί για θαλάσσια χελώνα, στατήρες Στύμφαλου, Άργους και Οπουντίων Λοκρών, καθώς στατήρα Θήβας του 5ου αι. π. Χ. που απεικονίζει τον Ηρακλή να πνίγει με τα χέρια του δύο φίδια. Η παρουσία του εν λόγω θησαυρού συνδέεται με τα ευρήματα λατρευτικής χρήσης (γυναικεία και ζωόμορφα ειδώλια, μικρογραφικά αγγεία και άλλα) που είχαν εντοπιστεί πέρυσι και συνέχισαν να εντοπίζονται και φέτος προσδίδοντας ξεκάθαρα τελετουργικό χαρακτήρα στους χώρους που αποκαλύπτονται. Σε ανώτερα ανασκαφικά στρώματα ανασκάφηκαν δύο κτηριακά συγκροτήματα των ρωμαϊκών και ύστερων ρωμαϊκών χρόνων. Το ένα έκτασης 160 τ.μ. που αποτελεί συνέχεια αυτού των 281 τ.μ. του 2022, με επιμέρους εργαστηριακές εγκαταστάσεις και

2. Θησαυρός 29 αργυρών αρχαίων ελληνικών νομισμάτων.

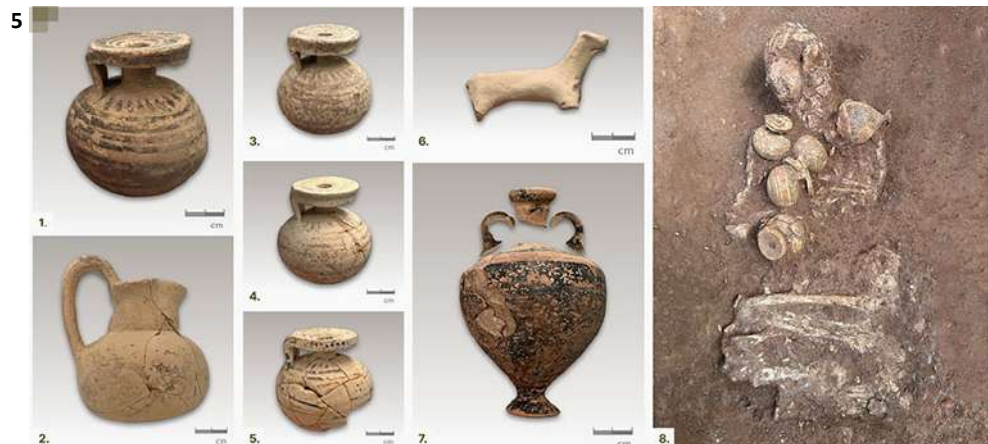
3. Ρωμαϊκό νεκροταφείο: [1] λύχνος με παράσταση βουκράνιου, [2] λύχνος με παράσταση φύλλων αμπέλου, [3] νόμισμα του Αντωνίνου Ευσεβούς, 138-161 μ.Χ., [4] χρυσά ενώτια, [5] λεκανίδα, [6] οινόχης, [7] λακοειδής κεραμοσκεπή με ταφή ενήλικου ατόμου.

4. Αρχαϊκό νεκροταφείο: [1] μικρογραφική φιάλη, [2] Χάλκινες περόνες, [3] πώμα τριφυλλόστομης οινόχης, [4] πώμα τριφυλλόστομης οινόχης, [5] σφαιρική πυξίδα, [6] πυξίδα με κυρτές πλευρές, [7] Σαρκοφάγος με ταφή ενήλικου ατόμου.

5. Αρχαϊκό νεκροταφείο: [1] σφαιρικός αρύβαλλος, [2] βολβόσχημη τριφυλλόστομη μικρογραφική οινόχης, [3] σφαιρικός αρύβαλλος, [4] σφαιρικός αρύβαλλος, [5] σφαιρικός αρύβαλλος, [6] Ζωόμορφο ειδώλιο, [7] μικρογραφικός αμφορέας, [8] λακοειδής τάφος με παιδική ταφή.

6. Αρχαϊκό νεκροταφείο: [1-4] [6-7] σκύφος, [5] μικρογραφικός σκύφος.

χώρους αποθήκευσης. Το δεύτερο κτηριακό συγκρότημα ανεσκαμμένης έκτασης 300 τ.μ. με επιμέρους δωμάτια περιμετρικά ενός υπερυψωμένου στεγασμένου προστώου-διαδρόμου μήκους μέχρις στιγμής 14,5 μ. και πλάτους 3 μ., που φέρει επίστρωση από πήλινες πλάκες. Τέλος, ανασκάφηκαν στη ζώνη των νεκροταφείων και δίπλα στο ρωμαϊκό ταφικό μνημείο II του 2022 λακοειδείς τάφοι ρωμαϊκών χρόνων (εικ. 3) και συστάδα αρχαϊκών τάφων πλούσια κτερισμένων (εικ. 4, 5, 6).

Αδριάνειο υδραγωγείο (αγρός Μ. Κορδώση)

Εντοπίστηκε στην εγγύτητα των ρωμαϊκών λουτρών κατά μήκος του ποταμού «Καρκανά». Αποκαλύφθηκε σε μήκος 31 μ. με κατεύθυνση Β/Ν. Πρόκειται για κτιστό υδροδοτικό αγωγό με θολωτή επικονιασμένη ημικυκλικής διατομής οροφή, η επιφάνεια της οποίας ήταν ορατή κατά την αρχαιότητα. Η κατασκευή φέρει κάθετα πλευρικά εξωτερικά τοιχώματα από αργούς λίθους συνδεδεμένους με κονίαμα, ύψους 3,20 μ., τα οποία ενισχύονται σε βάθος με δεύτερη σειρά αργών λίθων συναρμοσμένων με κονίαμα, έτσι ώστε να διασφαλίζεται η στατικότητα του μνημείου. Στο εσωτερικό του αγωγού τα τοιχώματα φέρουν επίστρωση κονιάματος και ο ωφέλιμος χώρος έχει πλάτος 0,60 μ. και ύψος 1,20 μ.. Στο βάθος αυτό εντοπίζεται το αρχικό δάπεδο-πυθμένας από επικονιασμένες πήλινες πλάκες, ενώ σε μεγαλύτερο βάθος 0,70 μ. εντοπίζεται επισκευή από δεύτερο δάπεδο, που φέρει επίσης επίστρωση κο-

7. Προϊστορικός οικισμός.

8. Προϊστορικός οικισμός: [1] πήλινη εστία με εγχάρακτη διακόσμηση, [2] βάση αγγείου με αποτύπωμα φύλλων, [3] εργαλεία οψιανού, [4] πυρήνας οψιανού, [5] φιάλη, [6] κουτάλι, [7] πήλινο ζωμόμορφο ειδώλιο, [8] πήλινο ειδώλιο κριαριού, [9] οστέινη χτένα.

ΚΤΗΡΙΑΚΕΣ ΔΟΜΕΣ ΑΡΧΑΪΚΩΝ, ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΘΕΤΗΡΟΝΤΑΙ ΜΕ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΚΟ ΣΥΓΚΡΗΤΗΜΑ ΡΩΜΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΎΣΤΕΡΩΝ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ
ΣΥΣΤΗΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΣΚΑΦΗ
ΑΡΧΑΙΑΣ ΤΕΝΕΑΣ

νιάματος. Σε σημείο του μνημείου εντοπίστηκε φρέαρ επισκεψιμότητας τετράγωνης διατομής διαστάσεων 0,80 μ. x 0,80 μ. Το φρέαρ υπερυψώνονταν της οροφής του αγωγού και στο κέντρο του εντοπίζεται τεχνητή οπή που εξυπηρέτούσε την είσοδο στο εσωτερικό του αγωγού.

Προϊστορικός οικισμός (αγρός Μ. Κορδώση)

Στις παρυφές του λόφου «Άγιοι Ασώματοι» ανατολικά του υδραγωγείου αποκαλύφθηκαν τα πρώτα κατάλοιπα του προϊστορικού οικισμού της Τενέας. Συγκεκριμένα ανασκάφηκαν οδικές αρτηρίες που ανήκαν σε ένα ευρύτερο πολεοδομικό πρότυπο όπου οι οικίες διαμορφώνονταν εκατέρωθεν (εικ. 7). Αποκαλύφθηκαν τα τμήματα δύο τοίχων στον άξονα Α/Δ διαστάσεων έκαστος 6,50 μ. μήκος και 0,55 μ. πλάτος και 5,30 μ. μήκος και 0,50 μ. πλάτος, κατασκευασμένοι από αργούς λίθους μεσαίου μεγέθους με συνδετικό υλικό χώμα. Χαρακτηριστική είναι η μεγάλη συγκέντρωση οππολίνθων τετράγωνης κυρίως διατομής με διαμορφωμένα μέτωπα στις 4 πλευρές τους που πιθανότατα αποτελούν την ανωδομή των τοίχων. Επιπλέον ανασκάφηκε θερμική κατασκευή ελλειψοειδούς σχήματος μήκους 1,50 μ. και πλάτους 0,90 μ. Περιεχόταν σημαντική ποσότητα εργαλείων από οψιανό, χειροποίητης κεραμικής από χονδροειδή και λεπτόκοκκα αγγεία με καλά λειασμένες και στιλβωμένες επιφάνειες και ποικίλα επιχρίσματα. Μεταξύ άλλων εντοπίζονται πήθοι, πρόχοι, φιάλες, σαλτιριές, λεκανίδες, τριποδικά αγγεία, κρατευτές και πήλινες εστίες. Επίσης, βρέθηκαν τμήματα από αργύτινες και κουτάλια, σφονδύλια, ζωμόμορφα ειδώλια κριαριών και μια οστέινη χτένα (εικ. 8). Αξίζει να επισημανθεί η έντονη παρουσία εισηγμένης κεραμικής από την Αίγινα, την Αττική, την Αργολίδα και την Κόρινθο, δηλωτικό των επαφών που είχε αναπτύξει ο εν λόγω οικισμός με αυτές τις περιοχές. Τα ευρήματα του οικισμού είναι χρονολογικά σύγχρονα με αυτά του κτιστού αποθέτη που ανασκάφηκε το 2021, τα οποία ωστόσο ήταν αντικείμενα τελετουργικών αποθέσεων. Σε κάθε περίπτωση ο αποθέτης φαίνεται πως είναι μέρος του ευρύτερου οικοδομικού ιστού του συγκεκριμένου οικισμού, ο οποίος απλώνεται σε μεγάλη έκταση.

Κτηριακές δομές από την Αρχαϊκή έως την ύστερη Ρωμαϊκή (αγροί Α. Σκούρη και Β. Ραντίτσα)

Στο αγροτεμάχιο Α. Σκούρη η έρευνα επεκτάθηκε νοτιότερα καλύπτοντας τμήμα και του αγρού ιδιοκτησίας Ραντίτσα, με σκοπό τη διερεύνηση πιθανής επέκτασης των καταλοίπων από την ύστερη Αρχαϊκή περίοδο μέχρι και τον 6ο αιώνα μ.Χ., που ανασκάφηκαν το 2022 (εικ. 9, 10).

Α. Ύστερη Αρχαϊκή έως και Ελληνιστικοί περίοδο

Σε χαμηλότερο ανασκαφικό στρώμα εντοπίζονται δομές κτηρίων ενός πιθανότατα ευρύτερου οικοδομικού συγκροτήματος, στο οποίο εντάσσεται και το κτίριο έκτασης 130 τ.μ. που εντοπίστηκε το 2022 στον αγρό Σκούρη. Στο σύνολό τους καταδεικνύουν τη χρήση του χώρου από τους ύστερους Αρχαϊκούς μέχρι και τους Ελληνιστικούς χρόνους. Εντοπίζονται τα κατάλοιπα τεσσάρων τουλάχιστον κτηρίων, δύο μικρότερων, ενός μεγαλύτερου εντός του οποίου εμπεριέχεται πολυτελής υπόγεια δεξαμενή με κλίμακα καθόδου - ανόδου και κεντρικό λίθο στο εσωτερικό της για τη στήριξη της στέγασής της (εικ. 11),

9. Κτηριακές δομές από την Αρχαϊκή έως την ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο.

10. Κτηριακές δομές από την Αρχαϊκή έως την ύστερη Ρωμαϊκή περίοδο.

11. Υπόγεια δεξαμενή.

και ενός ακόμη μεγαλύτερου κτηρίου με επιμέρους δωμάτια, καθώς και δύο επιπλέον υπόγειων δεξαμενών, οι οποίες συνδέονται με ισχυρό τοίχο στα δυτικά τους. Η γενικότερη εικόνα του χώρου είναι αυτή της έντονης λιθολόγησης των μνημείων κατά τους ρωμαϊκούς χρόνους και στην περίπτωση των δύο υπόγειων δεξαμενών η επανάχρησή τους με νέα επίστρωση κονιάματος. Κύριο χαρακτηριστικό των ανωτέρω χώρων είναι ο εντοπισμός μικρογραφικών αγγείων και ειδωλίων (εικ. 12, 13), ηθμοειδών αγγείων και λύχνων (εικ. 14) που παραπέμπουν σε τελετουργικού χαρακτήρα χρήση. Το γεγονός αυτό ενισχύεται με τον εντοπισμό της απόθεσης μικρού φορητού πήλινου βωμίσκου με μικρογραφικό σκυφίδιο και ειδώλιο ίππου με αναβάτη μαζί με 29 αργυρά αρχαία ελληνικά νομίσματα (εικ. 15). Συγκεκριμένα πρόκειται για θησαυρό που αποτελείται από 20 στατήρες, 5 δραχμές, 3 ημίδραχμα και 1 διόβολο (7 στατήρες και 1 δραχμή Αιγίνης, 5 στατήρες και 1 δραχμή Οπούντιων Λοκρών, 3 στατήρες Ήλιδας, που είναι κοπές Ολυμπιακών Αγώνων, 2 στατήρες και 1 δραχμή Κοινού Βοιωτών, 1 στατήρα Ορχομενού, 1 στατήρα και 2 ημίδραχμα Αργούς, 1 στατήρα Στυμφάλου, 1 ημίδραχμο Φωκίδας, 2 δραχμές Σικυώνας και 1 διόβολο Κορίνθου). Καθώς η τελευταία χρονολογικά κοπή του θησαυρού δεν είναι μεταγενέστερη από τη δεκαετία του 330 π. Χ., η συγκρότησή και απόκρυψη του θησαυρού μάλλον χρονολογείται σε εκείνη τη δεκαετία. Στον ίδιο χώρο βρέθηκαν και τέσσερα αργυρά νομίσματα της ύστερης κλασικής εποχής που αποτελούν χωριστό θησαυρό (εικ. 16.1, 16.2, 16.3, 16.4). Πρόκειται για μια δραχμή, δύο ημίδραχμα και τριημοβόλιο Κορίνθου του πρώτου μισού του 4ου αιώνα π.Χ.

Γενικότερα, στο πρώιμο αυτό στρώμα της ανασκαφής παρατηρείται έντονη διασπορά αρχαίων ελληνικών χάλκινων νομισμάτων που προέρχονται κυρίως από τα νομισματοκοπεία της Κορίνθου, της Σικυώνας και του Άργους. Καλύπτουν χρονικά την περίοδο από τους ύστερους κλασικούς χρόνους (όπως ο χαλκός Άργους του πρώτου μισού του 4ου αι. π.Χ. (εικ. 16.6) μέχρι και τον 1ο αι. π.Χ. που εκπροσωπείται από κοπές Σικυώνας που χρησιμοποιούνταν ευρέως στην Τενέα μετά την καταστροφή της Κορίνθου το 146 π. Χ.

12. Ευρήματα Αρχαϊκής, Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου:

[1] μικρογραφική υδρία, [2] μικρογραφικός σκύφος, [3] μικρογραφικός κρατήρας, [4] μικρογραφικό αγγείο, [5-6, 8-9] πήλινα γυναικεία ειδώλια, [7] πήλινο ειδώλιο με παράσταση εφεδρισμού, [10] πήλινο ειδώλιο αλόγου με τμήμα αναβάτη.

13. Ευρήματα Αρχαϊκής, Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου: [1-2, 5] μικρογραφικοί σκύφοι, [3] μικρογραφική λεκανίδα, [4] μικρογραφική φιάλη, [6] μικρογραφική υδρία, [7] πώμα πυξίδας, [8] πήλινο ειδώλιο αναβάτη, [9] πήλινο γυναικείο ειδώλιο, [10] πήλινο ειδώλιο άμαξας, [11] πήλινο επιζωγραφισμένο ακροκέραμο καλυπτήρα.

14. Ευρήματα Αρχαϊκής, Κλασικής και Ελληνιστικής περιόδου: [1] μελαμβαφής σκύφος, [2] τμήμα ερυθρόμορφου αγγείου, [3] τμήμα ερυθρόμορφου αγγείου, [4-5, 9] λύχνος, [6] ιγδίων, [7] βάση λυχνοστάτη, [8] αγνύθα, [10] πίθος.

15. Ευρήματα Κλασικής περιόδου: [1] πήλινος φορητός βωμίσκος, [2] μικρογραφικός σκύφος, [3] πήλινο ειδώλιο αναβάτη, [4] θησαυρός 29 αργυρών ελληνικών νομισμάτων.

B. Ρωμαϊκοί και ύστεροι Ρωμαϊκοί χρόνοι

Στα υψηλότερα ανασκαφικά στρώματα, αποκαλύφθηκε η επέκταση των εργαστηριακών εγκαταστάσεων που διερευνήθηκαν το 2022 και αφορούσαν σε κλιβάνους και ένα ελαιοτριβείο. Φέτος, ανασκάφθηκαν επιπλέον 160 τ.μ. ολοκληρώνοντας την εικόνα ενός εκτεταμένου κτηριακού συγκροτήματος συνολικής πλέον έκτασης 441 τ.μ. με επιμέρους χώρους (εικ. 9). Πρόκειται για εργαστηριακούς χώρους που περιλαμβάνουν έναν ακόμη κλιβανο και δύο δεξαμενές αλλά και αποθηκευτικούς χώρους με πιθεώνες.

Λίγο νοτιότερα των ανωτέρω εντοπίστηκε δεύτερη εγκατάσταση της οποίας η σύνδεση με την πρώτη χρήζει περαιτέρω διερεύνησης (εικ. 10). Συγκεκριμένα, σε έκταση 300 τ.μ. αποκαλύφθηκε συγκρότημα με επιμέρους στεγασμένα εννέα δωμάτια εκατέρωθεν ενός υπερυψωμένου, στεγασμένου και επιμήκους προστώου - διαδρόμου μήκους 14,5 μ. και πλάτους 3 μ., με κατεύθυνση Α/Δ, που φέρει επιστροφή από πήλινες πλάκες. Η απόληξή του στα ανατολικά δεν έχει ακόμη εντοπιστεί, όπως άλλωστε και τα τελικά όρια του εν λόγω συγκροτήματος. Στο δυτικό άκρο του πιθανότατα υπήρχε θυραίο άνοιγμα που οδηγούσε σε στεγασμένο επίσης προθάλαμο στρωμένο με πήλινες πλάκες. Στα δυτικά του συγκεκριμένου προθάλαμου διαμορφώνεται θυραίο από δύο επεξεργασμένες λιθοπλινθούς, όπου στο βόρειο άκρο του διατηρείται βάση κίονα διαμέτρου 0,20 μ., η οποία είναι εντοιχισμένη σε κτιστή ορθογώνια βάση με στρώσεις κεράμων και κονίαμα ενώ στο δυτικό άκρο του και εξωτερικά αυτού βρέθηκαν καταπεσμένα ένας αράβδωτος μονολιθικός κίονας μήκους 2,77 μ. και διαμέτρου 0,17 μ., ένα επίκρανο που φέρει διακόσμηση με σχηματοποιημένες προιονωτές άκανθες στις δύο επιφάνειές του και φυτική παράσταση στις άλλες δύο (εικ. 18.2), καθώς και τμήματα ενός ιωνικού κιονοκράνου Ρωμαϊκών χρόνων με έλικες και ωά (εικ. 18.1). Στα τρία ανατολικά δωμάτια του συγκροτήματος, διατηρείται σε εξαιρετικά καλή κατάσταση δάπεδο από πήλινες πλάκες. Στο ΒΑ δωμάτιο του συγκροτήματος βρέθηκε λινός και υπολίτιο, ενώ σε άλλα δύο η χρήση τους ταυτίζεται με χώρους αποθήκευσης. Στο δωμάτιο του λινού εντοπίστηκαν τμήματα δύο μαρμάρινων κιονίσκων και γυάλινα αποτμήματα, που προέρχονταν από παράθυρα. Στο κεντρικό δωμάτιο, που είναι και το μεγαλύτερο σε σχέση με τα υπόλοιπα, εντοπίστηκαν κοντά στο θυραίο ένθετα διακοσμητικά οστέινα πλακίδια και μια χάλκινη κλειδαριά με ανάγλυφη διακόσμηση. Η χρήση των υπόλοιπων δωματίων δεν έχει ακόμη αποσαφηνιστεί.

Στα δύο συγκροτήματα εντοπίστηκαν πολλά χάλκινα νομίσματα της ρωμαϊκής Αυτο-

κρατορικής περιόδου και λιγότερα της Υστερορωμαϊκής περιόδου. Το παλαιότερο ρωμαϊκό νόμισμα είναι κοπή της Κορίνθου για τον Νέρωνα (54-68 μ.Χ.) ενώ ξεχωρίζουν νομίσματα Δομιτιανού (81-96 μ.Χ.) κοπής Κορίνθου, Λεύκιου Ουήρου (161-169 μ.Χ.) κοπής Κορίνθου (εικ. 16.8), Μάρκου Αυρήλιου (161-180 μ.Χ.) σηστέριο Ρώμης (εικ. 16.9), Σεπτιμίου Σευήρου (193-211 μ.Χ.) κοπής Άργους, Γαλιηνού (259-268 μ.Χ.), Αντωνιανός Ρώμης και Διοκλητιανού ασημοχάλκινη κοπή (του 295-296 μ.Χ.). Από τα νομίσματα της Ύστερης Αρχαιότητας ξεχωρίζουν από τον 4ο αι. μ.Χ. κοπές του Μεγάλου Κωνσταντίνου και των γιών του και από τον 5ο αι. μ.Χ. νόμισμα και άλλες χάλκινες κοπές των αυτοκρατόρων Αρκαδίου, Θεοδοσίου Β', Λέοντα Α' και Ζήνωνα. Άξια αναφοράς είναι η περίπτωση θησαυρού 13 νομμάτων τα οποία χρονολογούνται στον 5ο αι. μ.Χ και βρέθηκαν μέσα σε πήθο στο δεύτερο συγκρότημα, ενώ ένα μόλις νόμισμα του 6ου αι. μ.Χ. βρέθηκε στο εν λόγω κτήριο και πρόκειται για κοπή πέντε νομμάτων που χρονολογείται στη βασιλεία του Ιουστινίου Α' (518-527 μ.Χ.) ή του Ιουστινιανού Α' (527-565 μ.Χ.).

Νεκροταφείο

Εντός της ζώνης των νεκροταφείων της Τενέας συνεχίστηκε η διερεύνηση του χώρου περιμετρικά του ταφικού μνημείου Π, που ανασκάφηκε το 2022. Στα υψηλότερα στρώματα εξακολούθησαν να εντοπίζονται ταφές ρωμαϊκών χρόνων. Πρόκειται για έξι καλυβίτες κεραμοσκεπείς τάφους, που στο εσωτερικό τους περιλείονταν ταφές ενός ή περισσότερων ατόμων, στην πλειονότητά τους παιδικές. Οι ενταφιασμοί χρονολογούνται στον 3ο-4ο αιώνα μ.Χ. σύμφωνα με τα κτερίσματά τους, που είναι κυρίως λύχνοι, νομίσματα, ενώτια και άλλα κοσμήματα, πήλινα και γυάλινα αγγεία (εικ. 3).

Στον ίδιο χώρο σε μεγαλύτερο βάθος, ανασκάφηκε συστάδα τεσσάρων αρχαϊκών τάφων. Οι τάφοι ως προς την τυπολογία τους διακρίνονταν σε σαρκοφάγους και λακκοειδείς με επικάλυψη πήρινον καλυπτήριων πλακών, ενώ εξωτερικά των κιβωτίων εντοπίζεται σε όλους αργός λίθος ως σήμα. Οι ταφές ανήκουν σε ενήλικες αλλά και σε παιδιά, πλούσια κτερισμένες με σκύφους, αρύβαλλους, πανάκια, σφαιρικές πυξίδες και πυξίδες με κυρτές πλευρές, οινοχόες, καθώς επίσης και με χάλκινες περόνες (εικ. 4, 5, 6).

Το πρόγραμμα της Αρχαίας Τενέας, υπό τη Διεύθυνση της Δρος Ε. Κόρκα, διεξάγεται με υπεύθυνη αρχαιολόγο των ανασκαφών την Π. Ευαγγέλογλου, αρχαιολόγο της ΕΦΑ Κορινθίας.

Πηγή: ΥΠΠΟ

16. Νομίσματα Κλασικής, Ελληνιστικής και Ρωμαϊκής εποχής.

17. Ευρήματα Ρωμαϊκής και ύστερης Ρωμαϊκής εποχής: [1] χάλκινη κλειδαριά με εγχάρκτη διακόσμηση, [2] χάλκινος γίγγλυμος με εγχάρκτη διακόσμηση, [3] χάλκινη εφηλίδα, [4] χάλκινη περόνη, [5] χάλκινη γραφίδα, [6] σιδερένιο μαχαίρι, [7] οστέινα πλακίδια με εγχάρκτη διακόσμηση.

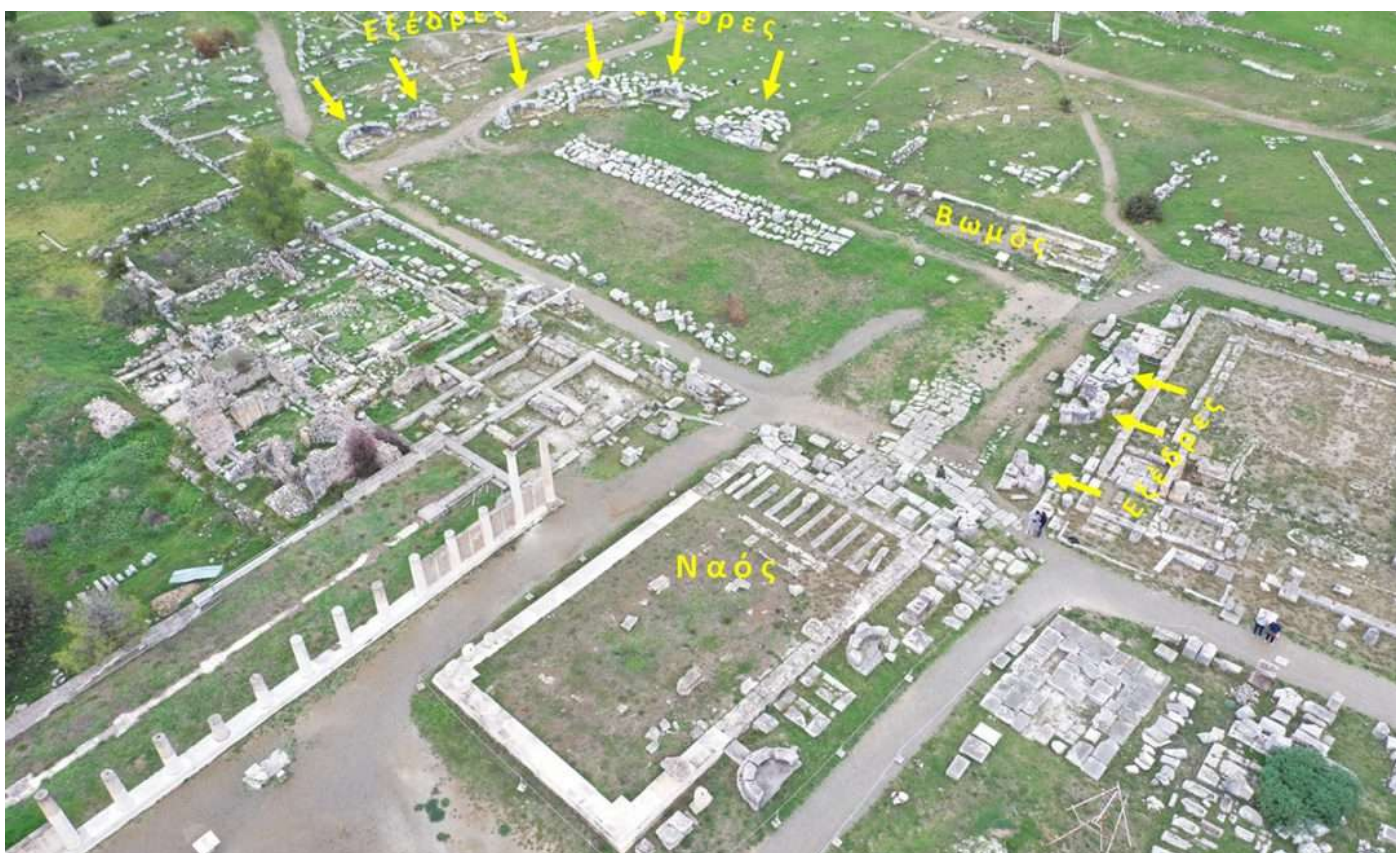

18. Ευρήματα Ρωμαϊκής και ύστερης Ρωμαϊκής εποχής: [1] ιωνικό κιονόκρανο, [2] επίκρανο.

Επίδαυρος

ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΟΝΤΑΙ ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΚΤΗΡΙΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΕΙΟΥ

1. Η κεντρική πλατεία του Ασκληπείου, μπροστά στον ναό του θεού (φωτ. ΥΠΠΟ).

Οι εργασίες που εκτελούνται στην Επίδαυρο, από την ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου Αθηνών υπό τη διεύθυνση του ομότ. καθηγητή αρχαιολογίας του Παν/μίου Αθηνών Βασίλη Λαμπρινουδάκη, σε συνεργασία με την Εφορεία Αρχαιοτήτων Αργολίδας είχαν και εφέτος σημαντικά αποτελέσματα. Στο Α-

σκληπίο απελευθερώθηκε η μεγάλη πλατεία, στο κέντρο του ιερού, από τους λίθους κτηρίων και αναθημάτων, οι οποίοι ήταν αποθετημένοι εκεί ήδη από τα χρόνια της μεγάλης ανασκαφής, 19ος και αρχές 20ού αιώνα. (εικ.1-2).

Αυτός ο ελεύθερος χώρος, μπροστά από το ναό, 1.500 τ.μ. περίπου, ήταν ένα βασικό λειτουργικό στοιχείο του ιερού.

2. Η κεντρική πλατεία του Ασκληπείου, πριν και μετά τις εργασίες 2022-2023 (φωτ. ΥΠΠΟ).

3. Η κρύπτη του «Κτηρίου Κ», στο Ασκληπιείο (φωτ. ΥΠΠΟ).

Μπορούσε να φιλοξενεί το πλήθος των προσκυνητών που έφθανε στο ιερό για να συμμετάσχει στην αιματηρή θυσία στον Ασκληπιό, με την εορταστική πομπή. Οριζόταν προς τα ανατολικά από το βωμό του θεού και στις δυο πλευρές του από ημικυκλικές εξέδρες, αναθήματα και συγχρόνως θέσεις εξεχουσών οικογενειών της Επιδαύρου, από όπου τα μέλη τους παρακολουθούσαν την τελετουργία της θυσίας.

Περί τους 350 λίθους μεταφέρθηκαν, μετά από την απαιτούμενη τεκμηρίωση, σε οργανωμένο αποθετήριο, ενώ άλλοι 100 τακτοποιήθηκαν –προσωρινά– στην πλατεία για να μελετηθούν, πριν από την απομάκρυνσή τους. Ήδη η πλατεία παρέχει στον επισκέπτη την αρχαία της εικόνα.

Στο μεγάλο κτήριο του 2ου αιώνα μ.Χ. («Κτήριο Κ») στα δυτικά της ιεράς οδού, διακριβώθηκαν πολλές οικοδομικές φάσεις, μέχρι τον ύστερο 4ο αι. μ.Χ. Η ύπαρξη ιδιόμορφης «κρύπτης» (εικ. 3) συνάδει με την χρήση του «Κτηρίου Κ» για μία μυστικιστική λατρεία, ιδίως, κατά τους ύστερους Ρωμαϊκούς χρόνους.

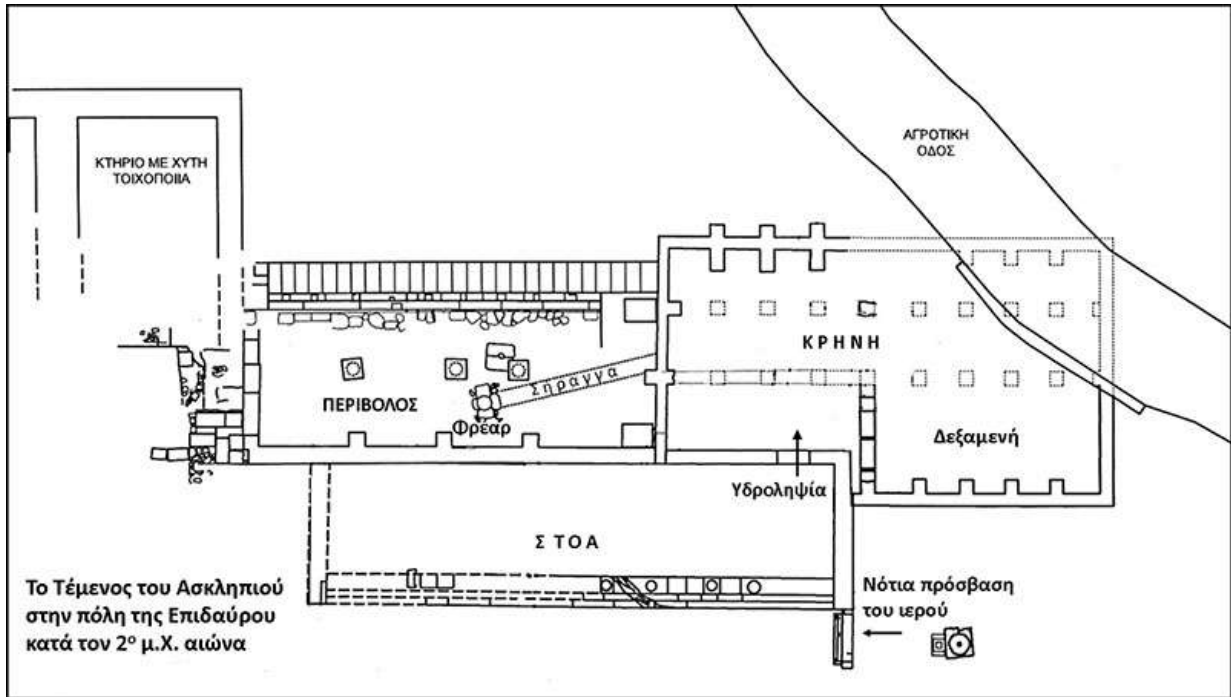
Στην πόλη της Επιδαύρου, σε μικρή απόσταση από το «μικρό θέατρο», αποκαλύφθηκε, το άγνωστο ως σήμερα, Τέμενος του Ασκληπιού. Η θέση του αναφέρεται από τον αρχαίο περιηγητή Πausανία. (εικ.4). Οι εγκαταστάσεις του Τεμένους χρονολογούνται από τον 4ο π.Χ. αιώνα. Ωστόσο, η φάση στην οποία διατηρήθηκαν τα κτίσματα του ιερού είναι αυτή που διαμορφώθηκε κατά τον 2ο μ.Χ. αιώνα, συνδεδεμένη, πιθανότατα, με την επίσκεψη του Αδριανού το 124 μ.Χ., στην Επίδαυρο.

Το ιερό αποτελείται από έναν υπαίθριο περιβόλο 100 τ.μ., μία κρήνη με δεξαμενή 220 τ.μ. και μία στοά μπροστά τους, 128 τ.μ. (εικ.5). Όπως μαρτυρεί ο Πausανίας στον υπαίθριο περιβόλο ήταν στημένα τα αγάλματα του Ασκληπιού και της Ηπίονης. Στην απέναντι ανατολική πλευρά, ο τοίχος του περιβόλου ήταν κλιμακωτός και στις βαθμίδες του σώζονται τα λαξεύματα για την στερέωση στηλών ή άλλων αναθημάτων. Στο κέντρο του περιβόλου διατηρήθηκε φρέαρο, με καλοκτισμένο τοίχωμα, από το οποίο μία υπόγεια κτιστή οξυ-

4. Αεροφωτογραφία της ανασκαφής στο Τέμενος του Ασκληπιού, στην πόλη της Επιδαύρου (φωτ. ΥΠΠΟ).

5. Κάτοψη των εγκαταστάσεων του Τεμένους του Ασκληπιού, στην πόλη της Επιδαύρου(φωτ. ΥΠΠΟ).

6. Πάνω ο Περίβολος του Τεμένους από τα νότια και τα βόρεια.
Κάτω το φρέαρ και η σήραγγα επικοινωνίας του με τη δεξαμενή της Κρήνης (φωτ. ΥΠΠΟ).

7. Τρισδιάστατη αναπαράσταση του χώρου υδροληψίας της κλασικής Κρήνης (φωτ. ΥΠΠΟ).

τουργίας του ιερού, είχε πρόσοψη ιωνικού ρυθμού με τρεις κίονες ανάμεσα σε πεσσούς και στο εσωτερικό του αυρικήνη και λεκάνες με ροοκρήνες (εικ.7).

Κατά τη φάση των Ρωμαϊκών χρόνων η πρόσβαση στο νερό της δεξαμενής ενσωματώθηκε στη στοά η οποία κτίστηκε στη δυτική πλευρά του ιερού, μπροστά από τον παλιό χώρο υδροληψίας και τον περίβολο. Η στοά είχε τρίβαθμη κρηπίδα και επιχρισμένους, με κονίαμα, κίονες. Υπάρχουν ενδείξεις ότι μπορούσε να εξυπηρετεί την διαδικασία της εγχοίμησης.

Από τον περίβολο, κυρίως, αλλά και τις γύρω του επιχώσεις, προέρχονται ευρήματα που επιβεβαιώνουν την ταύτιση του χώρου με το Τέμενος του Ασκληπιού. Χαρακτηριστικότερα είναι ένα όστρακο με χαραγμένο το όνομα του θεού, πήλινα δισκάρια με προτομή θεότητας για ανάρτηση (εικ.8), ειδώλια, λύχνοι και τεμάχια από πήλινες θερμοφόρες. Από το ιερό πρέπει να προέρχονται και τα χάλκινα ιατρικά εργαλεία που βρέθηκαν σε παλαιότερες ανασκαφές στην ορχήστρα του παρακείμενου θεάτρου.

Πηγή: ΥΠΠΟ

8. Θραύσμα αγγείου με σωζόμενο μέρος του εγχάρακτου ονόματος του Ασκληπιού και τεμάχια πήλινων δισκαρίων για ανάρτηση με ανάγλυφη προτομή θεότητας (φωτ. ΥΠΠΟ).

κόρυφη σήραγγα οδηγούσε το νερό του στην κρήνη (εικ.6) η οποία βρίσκεται σε επαφή με τον περίβολο. Το νερό αποτελούσε κύριο συστατικό στοιχείο στα Ασκληπεία. Γι' αυτό και το οικοδόμημα της κρήνης έλαβε μνημειώδη μορφή και διαστάσεις. Ο χώρος υδροληψίας, στην πρώτη φάση της λει-

Κλειδί Σαμικού

ΣΗΜΑΝΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΑΚΟ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑ ΠΟΥ ΑΝΑΚΑΛΥΦΘΗΚΕ

1. Αεροφωτογραφία της ανασκαφής στο ιερό του Ποσειδώνα στο Κλειδί, στο Κάτω Σαμικό (φωτ. ΥΠΠΟ).

Στο πλαίσιο της φετινής ανασκαφικής περιόδου του πενταετούς ερευνητικού προγράμματος στο Κλειδί Σαμικού (έτη 2022-2026), που ολοκληρώθηκε στα τέλη Σεπτεμβρίου, ήλθαν στο φως σημαντικά στοιχεία για το μνημειακό οικοδόμημα που ανακαλύφθηκε το 2022. Το ερευνητικό πρόγραμμα που αποσκοπεί στη διερεύνηση της τοπογραφίας της περιοχής και στον εντοπισμό του ιερού του Ποσειδώνα και του λιμανιού του Σαμικού, αποτελεί συνεργασία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ηλείας με το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών, υπό την διεύθυνση των Δρ Birgitta Eder και Δρ Ερωφίλης Κόλλια.

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφής αποκαλύφθηκε τμήμα του κτηρίου και κατέστη φανερό ότι οι διαστάσεις του είναι μεγαλύτερες από την αρχική εκτίμηση που βασιζόταν στη γεωφυσική έρευνα. Το συνολικό μήκος του οικοδομήματος εκτιμάται σε περίπου 28 μ., το δε πλάτος του υπερβαίνει τα 9 μ. Πρόκειται για ναό του βου αιώνα π.Χ. με δύο οικοδομικές φάσεις.

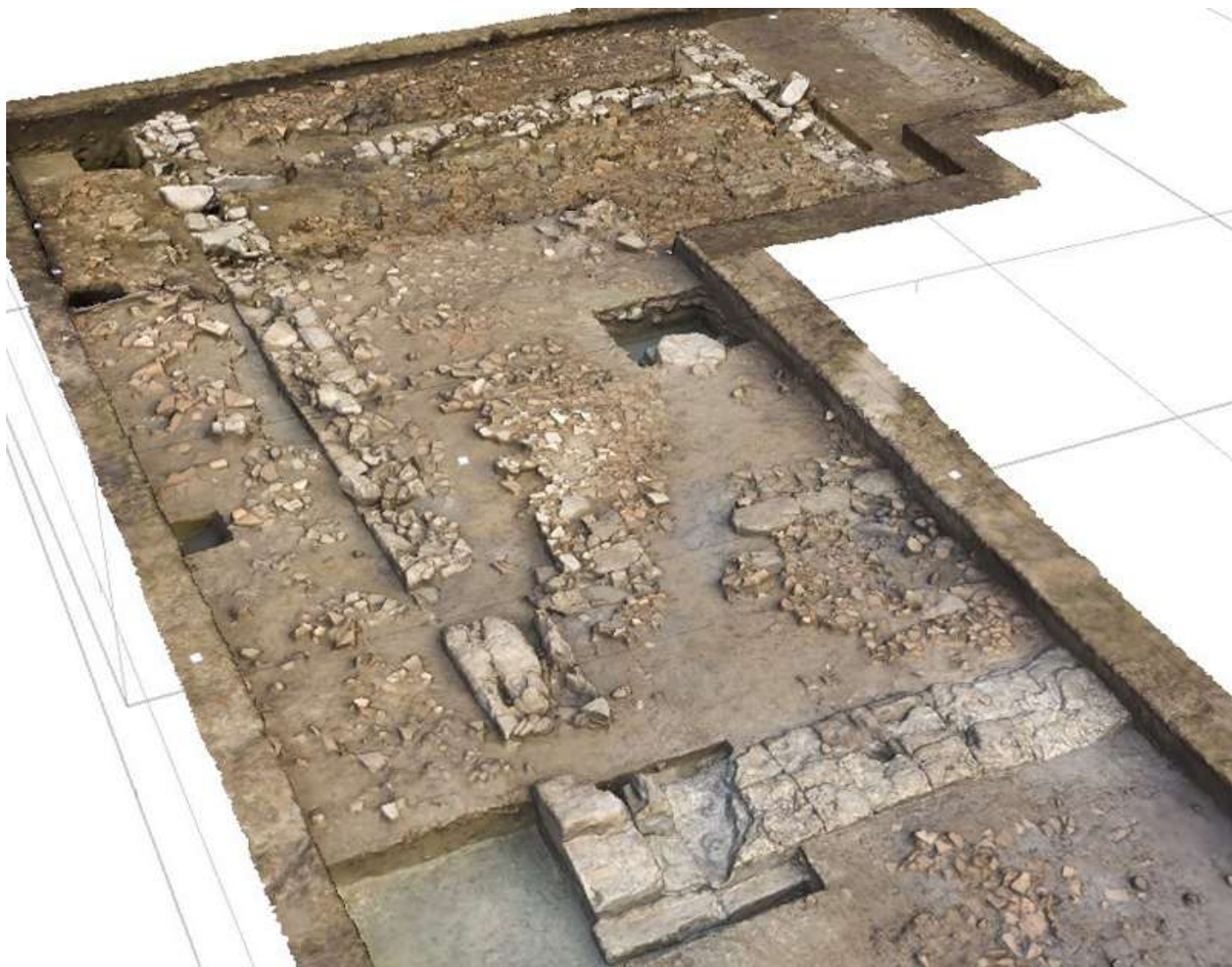
Σύμφωνα και με τα νεότερα στοιχεία, φαίνεται ότι ο ναός αυτός ήταν λατρευτικό κτήριο εντός του περιήφμου ιερού του Ποσειδώνα, το οποίο αποτελούσε σημαντικό θρησκευτικό κέν-

τρο της Αμφικτυονίας των πόλεων της Τριφυλίας (Στράων, Γεωγραφικά, 8ο βιβλίο). Κτίστηκε στην αρχαϊκή εποχή, αλλά φαίνεται ότι ανακατασκευάστηκε κατά το β' μισό του 4ου-αρχές του 3ου αι. π.Χ. και αποτελείται από δύο κύριες αίθουσες, καθώς και μία μικρότερη στο βορειοδυτικό (πίσω) τμήμα. Ο χώρος, που αρχικά είχε ερμηνευτεί ως πρόναος, αποδείχθηκε ότι ήταν η μία αίθουσα του σηκού, στην οποία εντοπίστηκαν βάσεις δύο κίωνων κιονοστοιχίας στον άξονα του κτηρίου, που ανήκει στην Αρχαϊκή περίοδο. Μπορούμε να υποθέσουμε ότι υπήρχαν όμοιοι κίονες και στη δεύτερη αίθουσα. Σε κάθε περίπτωση, η κάτοψη του ναού είναι ασυνήθιστη, χωρίς ακριβή παράλληλα.

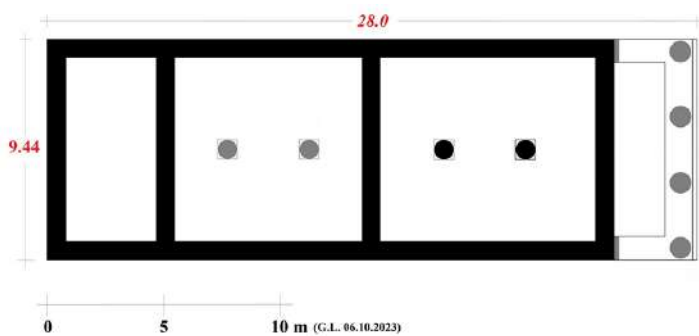
Η λειτουργία των δύο κύριων χώρων είναι ακόμη ασαφής. Ίσως λατρεύονταν δύο θεότητες, ή η δεύτερη αίθουσα θα μπορούσε να χρησιμεύει ως έδρα της αμφικτυονίας. Κατά τη ανακατασκευή του ναού, τα κεραμίδια της παλαιάς στέγης επαναχρησιμοποιήθηκαν, καθώς τοποθετήθηκαν ομοιόμορφα ως υπόστρωμα για το νέο δάπεδο.

Η αρχαιολογική έρευνα χρηματοδοτείται από το Ίδρυμα Gerda Henkel και το Αυστριακό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Αυστριακής Ακαδημίας Επιστημών και οι γεωφυσικές έρευνες υλοποιούνται από ερευνητική ομάδα του Πανεπιστημίου

2. Άποψη από νότια της ανασκαφής στο Κλειδί (φωτ. ΥΠΠΟ).

3. Προκαταρκτικό σχέδιο της κάτοψης του ναού στο Κλειδί (2023) (φωτ. ΥΠΠΟ).

του Κιέλου, ενώ η γεωαρχαιολογική διερεύνηση από ερευνητές του Πανεπιστημίου του Μάντζ. Τα επόμενα χρόνια, η ομάδα σκοπεύει να συνεχίσει την έρευνα στη θέση, ώστε να εντοπίσει περισσότερα στοιχεία για την έκταση και τη μορφή του ιερού.

Πηγή: ΥΠΠΟ

4. Η βάση του κίονα της κεντρικής κιονοστοιχίας της πρώτης αίθουσας του ναού (φωτ. ΥΠΠΟ).

Αιγές

ΑΝΑΚΑΛΥΨΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΤΑΦΟΥ

Το εσωτερικό του μακεδονικού τάφου (φωτ. ΥΠΠΟ).

Ακόμα ένας σημαντικός μακεδονικός τάφος πλούσιου κατοίκου των Αιγών, ο οποίος ετάφη μαζί με τη γυναίκα του, βρέθηκε στην περιοχή, με αφορμή τις εργασίες κατασκευής αποχετευτικού δικτύου. Είναι ένα από τα πολλά σημαντικά ευρήματα που έφερε στο φως η αρχαιολογική σκαπάνη την περασμένη χρονιά στο άστυ και στη νεκρόπολη των Αιγών στη διάρκεια των σωστικών ανασκαφών, παρουσίασε η επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων Αγγελική Κοτταρίδη, στην 36η ετήσια Αρχαιολογική Συνάντηση για «το Αρχαιολογικό Έργο στη Μακεδονία και τη Θράκη το 2023», που διεξάγεται στη Θεσσαλονίκη.

Όπως είπε η επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων, ο μακεδονικός τάφος βρέθηκε στη βορειοδυτική πλευρά της νεκρόπολης των Αιγών και φέρει εντυπωσιακά κονιάματα στην είσοδο με χρυσή κορδέλα και δύο φιόγκους. Ο τάφος διαστάσεων 3.70 x 2.70 μέτρα, «χωράει μια κλίνη και μια πολύτιμη σαρκοφάγο που σίγουρα θα είχε», ενώ είναι συλημένος ήδη από την αρχαιότητα. Χρονολογείται μετά τον Μέγα Αλέξανδρο, στα χρόνια των Αντιγονιδών, στον 3ο αιώνα π.Χ. και βρίσκεται κοντά σε ανάλογο που ανέσκαψε το 1969 ο αείμνηστος Δημήτρης Παντερμαλής.

Πρόκειται για έναν σημαντικό τάφο ανδρικής ταφής, όπου ο νεκρός πρέπει να ήταν πλούσιος και σπουδαίος, πιθανόν υπασπιστής, με ασπίδα και όπλα, όπως αιχμές που προδίδουν ένα πολύ καλό εργαστήριο, είτε η Κοτταρίδη, προσθέτοντας πως μαζί του τάφηκε και η γυναίκα του, καθώς έχουν βρεθεί κολιέ με χάντρες, αλλά και ένα χρυσό στεφάνι μυρτιάς.

«Σε αυτή τη γωνιά της νεκρόπολης φαίνεται πως υπήρχε μια συστοιχία πλούσιων τάφων, με αυτούς τους δύο μακεδονικούς και άλλους τύμβους, που θα μπορούσαν να έχουν μακεδονικούς τάφους», είπε η Κοτταρίδη.

Μέσα στο 2023 και στη διάρκεια των εργασιών για το δίκτυο αποχέτευσης, έγιναν ανασκαφές μέσα στο χωριό Βεργίνα και λίγο στο άστυ των Αιγών.

Στον δρόμο που ανεβαίνει προς το ανάκτορο των Αιγών βρέθηκε τάφος της Εποχής του Σιδήρου με ένα ξίφος, μια πλούσια ταφή των μέσων του 6ου π.Χ. αιώνα με πολεμιστή, ο οποίος φέρει κράνος στα πόδια του και κρατάει στο στήθος με το δεξί του χέρι το σπαθί, καθώς κι ένας ακόμη με επίσης ωραίο ξίφος και περόνη, η οποία στήριζε στο σώμα του πολεμιστή την γλαμύδα.

Πηγή: ΥΠΠΟ

Ελλάνιον Όρος

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΟ-ΕΛΒΕΤΙΚΗΣ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

1. Ο οχυρωματικός περίβολος και τα οικιστικά κατάλοιπα στην κορυφή του Ελλάνιου Όρους (φωτ. ΥΠΠΟ).

2. Η κορυφή του Ελλάνιου Όρους κατά την διάρκεια της ανασκαφικής περιόδου 2023 (φωτ. ΥΠΠΟ).

Μια ομάδα της Εφορείας Αρχαιοτήτων Πειραιώς και Νήσων και της Ελβετικής Αρχαιολογικής Σχολής στην Ελλάδα εξερευνά από το 2021 την κορυφή του Ελλάνιου Όρους, του υψηλότερου βουνού της Αίγινας. Εκεί όπου σήμερα στέκει το ξωκκλήσι της Ανάληψης με θέα όλο τον Σαρωνικό, υπήρχε κάποτε ένα

ιερό αφιερωμένο στο Δία, τα κύρια κτίρια του οποίου βρίσκονται χαμηλότερα στην Βόρεια βουνοπλαγιά και είχαν διερευνηθεί παλαιότερα από το Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο. Η παρουσία όμως οχυρωματικού περιβόλου και κατοικιών στην κορυφή δείχνει ότι το ύψωμα αυτό χρησιμοποιείτο και ως καταφύγιο σε περιόδους κινδύνου. Όπως έδειξαν και οι παλαιότερες ανασκαφές στις αρχές του 20ού αιώνα, στην κορυφή υπάρχουν κατάλοιπα ανθρώπινης δραστηριότητας που καλύπτουν ένα διάστημα σχεδόν τεσσάρων χιλιετιών. Στόχος της νέας έρευνας είναι η καταγραφή και χρονολόγηση των καταλοίπων, τόσο αυτών των προϊστορικών χρόνων όσο και εκείνων που σχετίζονται με το ιερό του Δία. Μερικά ευρήματα, όπως ένα πλήνιο τροχήλατο μυκηναϊκό ειδώλιο, το οποίο εκτίθεται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Κολώνας στην Αίγινα, συνηγορούν σε μια λατρευτική χρήση της βουνοκορφής ήδη από την Εποχή του Χαλκού.

Ευρήματα της Μυκηναϊκής εποχής

Το 2023 ανασκάφτηκε ένα μυκηναϊκό κτήριο διαστάσεων περίπου 4,5 x 3 μ., το οποίο οριοθετείται από τρεις τοίχους και έναν μεγάλο βράχο. Στο εσωτερικό του βρέθηκαν περίπου τριάντα αγγεία (μαγειρικά και αποθηκευτικά σκεύη, αγγεία πόσης και άλλα), τα οποία διατηρήθηκαν διότι ο χώρος μετά την καταστροφή του καλύφθηκε από τους μεγάλους λίθους

3. Το μυκηναϊκό κτίσμα με μερικά από τα αγγεία κατά την διάρκεια της ανασκαφής (φωτ. ΥΠΠΟ).

της κατάρρευσης των τοίχων. Τα αγγεία χρονολογούνται στην περίοδο της καταστροφής των μυκηναϊκών ανακτόρων και στη Μετανακτορική περίοδο. Η ανασφάλεια που επικρατούσε τότε ώθησε μερικούς κατοίκους της Αίγινας να εγκατασταθούν σε υψηλότερα εδάφη –και συγκεκριμένα σε αυτή την κορυφή, που τους ήταν ήδη γνωστή ως χώρος λατρείας. Σε βαθύτερα στρώματα, πάνω στο βράχο, βρέθηκαν και όστρακα της Μέσης Εποχής Χαλκού, δηλαδή του πρώτου μισού της 2ης χιλιετίας π.Χ.– την περίοδο όταν άκμασε η πόλη της Αίγινας ως εμπορικό και ναυτικό κέντρο.

Η αρχαία λατρεία του Δία

Η λατρεία του Δία στο Ελλάνιο Όρος είναι γνωστή από της αρχαίες πηγές, όπως τον Πausανία. Το ξωκκλήσι είναι κτισμένο σε αρχαία θεμέλια. Η εύρεση πήλινων κεραμίδων κορινθιακού τύπου τεκμηριώνει την ύπαρξη ενός αρχαίου κτίσματος στην κορυφή, πιθανώς ενός μικρού ναού. Τα απορρίμματα των θυσιών βρέθηκαν στα βόρεια του ξωκκλησιού, σε ένα μελανό στρώμα με χιλιάδες μικρά θραύσματα καμένων οστών ζώων. Κεραμική Γεωμετρικής έως Ρωμαϊκής εποχής τεκμηριώνει την μακρόχρονη χρήση του χώρου.

Η περιοχή γύρω από το Ελλάνιο Όρος

Προκειμένου να κατανοηθεί καλύτερα η μοναδική αυτή θέση, η ίδια Έλληνο-Ελβετική ομάδα διενεργεί επίσης επιφανειακή έρευνα γύρω από το Ελλάνιο Όρος. Η περιοχή αυτή, που σήμερα είναι σχεδόν ακατοίκητη, είναι γεμάτη με ίχνη ανθρωπίνης παρουσίας, χρονολογούμενα από την Προϊστορική

4. Πέντε αγγεία από το στρώμα καταστροφής του μυκηναϊκού κτίσματος (φωτ. ΥΠΠΟ).

εποχή έως και τα μέσα του 20ού αιώνα –όπως οχυρώσεις, αναλημματικούς τοίχους, έναν αρχαίο πύργο, λατομεία, αρχαίες επιγραφές σε βράχους, μαντριά και αλώνια, «σουβάλες» (δεξαμενές), εγκαταλειμμένους οικισμούς και ένα «δρακόσπιτο».

Η έρευνα θα συνεχιστεί δύο έτη ακόμη, σύμφωνα με τον πενταετή προγραμματισμό της αφού η περιοχή μας επιφυλάσσει σημαντικά νέα ευρήματα. Το ιερό του Ελλάνιου Δία έρχεται να προστεθεί στο τεράστιο αρχαιολογικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει το νησί της Αίγινας. Έτσι θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένας αρχαιολογικός πόλος έλξης στο νησί με τους ναούς της Αφαίας, του Απόλλωνα στη Κολώνα και του Δία στο Ελλάνιο Όρος.

Η ΕΦΑΠΝ το 2023 ξεκίνησε μία προσπάθεια για την ανάδειξη, στερέωση και αποκατάσταση των μνημείων του νησιού. Αρχής γενομένης από το ιερό του Απόλλωνος στη θαλάσσια είσοδο του νησιού ενίσχυσε τον ένα και μοναδικό σωζόμενο κίονα του ιερού. Παράλληλα γίνονται προσπάθειες για την αναβάθμιση του Αρχαιολογικού Μουσείου της Κολώνας, όπου απαιτούνται επισκευαστικές εργασίες για την ανάδειξή του, ενώ ανακαινίστηκαν οι παλαιές προθήκες του Μουσείου.

Στο Ιερό της Αφαίας, ένα χώρο ορόσημο στην αρχαιότητα, που συμπληρώνει το νοητό τρίγωνο του Παρθενώνα και του Σουνίου, ξεκινούν άμεσα οι εργασίες αναβάθμισης του επισκέψιμου αρχαιολογικού χώρου με έργα πνοής μέσα σε αυτόν, αλλά και με την φωταγώγηση του ναού. Μία παρόμοια προσπάθεια θα γίνει και με την ανάδειξη του Ελλάνιου Όρους, εκεί που λατρεύτηκε ο πατέρας των θεών ο Δίας πάνω σ' ένα απόκρημνο λόφο, που πρέπει να γίνει οπωσδήποτε προσβάσιμος για το κοινό.

Δίας –Αφαία Αθηνά– Απόλλωνας, η τριάδα των θεών που δέσποζε στο νησί και έδινε ξεχωριστή οντότητα, που κρατάει έως σήμερα τους πιστούς με τη λατρεία στον Άγιο Νεκτάριο.

Πηγή: ΥΠΠΟ

Καστέλλι Κρήτης

ΕΥΡΗΜΑ ΜΟΝΑΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗ ΜΙΝΩΪΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ

1. Το μνημειακό αρχιτεκτονικό σύνολο που αποκαλύφθηκε στο Καστέλλι (φωτ. ΥΠΠΟ).

Οι ανασκαφικές έρευνες που είναι σε εξέλιξη στην κορυφή του λόφου Παπούρα, σε υψόμετρο 494 μ. ΒΔ της κωμόπολης Καστελλίου και του υπό κατασκευή αεροδιαδρόμου, απέδωσαν μνημειακό αρχιτεκτονικό σύνολο, σε κυκλικό σχήμα, μοναδικό για την μινωική αρχαιολογία, διαμέτρου περίπου 48 μ. καλύπτοντας επιφάνεια περίπου 1800 τ.μ. Βρίσκεται στο πιο ψηλό σημείο του λόφου, σε τμήμα της κορυφής που είχε απαλλοτριωθεί για την τοποθέτηση Συστημάτων Επιτήρησης (ραντάρ) του νέου αερολιμένα.

Η μνημειώδης αυτή κατασκευή αποτελείται από οκτώ επάλληλους λιθόκτιστους δακτυλίους —μέσου πάχους 1,40 μ., και μεγ. εκτιμώμενου σωζόμενου ύψους 1,7 μ.— αναπτυσσόμενους σε διαφορετικά υψομετρικά επίπεδα. Οι δακτύλιοι διαμορφώνουν στο κέντρο ένα κυκλικό κτίσμα (ζώνη Α) διαμέτρου 15 μ. με εκφορική δόμηση, το εσωτερικό του οποίου (διαμέτρου 9 μ.) χωρίζεται σε 4 τεταρτημόρια. Η ζώνη Α περιβάλλεται από μία δεύτερη κύρια ζώνη (ζώνη Β, μεγ. πλάτους 6,9 μ.), στην οποία ακτινωτοί τοίχοι τέμνουν κάθετα τους δακτύλιους των χαμηλότερων επιπέδων διαμορφώνοντας μικρότερους χώρους. Με την πρόοδο της ανασκαφής αποκαλύπτεται μια σχεδόν δαιδαλώδης διάθρωση, καθώς οι χώροι επικοινωνούν μεταξύ τους με στενά ανοίγματα. Στη ΝΔ και ΒΔ παρειά αποκαλύφθηκαν δύο πιθανές κύριες εισοδοί προς τις κεντρικές ζώνες.

Η κύρια περίοδος χρήσης φαίνεται πως ήταν μεταξύ (2000-1700 π.Χ.), δηλαδή πιθανώς θεμελιώθηκε λίγο πριν ή στην αρχή της Παλαιονακτορικής περιόδου (ΜΜ Ι - ΙΙ), ενώ η παρουσία νεοανακτορικής κερραμεικής στο στρώμα καταστρο-

φής, δηλώνει ότι η χρήση του μνημείου συνεχίστηκε και την περίοδο των Νέων Ανακτόρων.

Προκειμένου να αξιολογηθεί το εύρημα και να προγραμματιστεί η συνέχεια του έργου της κατασκευής του αεροδρομίου, πραγματοποιήθηκε ευρεία σύσκεψη στο εργοτάξιο του υπό κατασκευή αεροδρομίου και αυτοψία στο λόφο με την συμμετοχή όλων των εμπλεκόμενων μερών υπό την Υπουργό Πολιτισμού Λίνα Μενδώνη και τον Υφυπουργό Υποδομών και Μεταφορών Νίκο Ταχιάο. Κατά τη διάρκεια της σύσκεψης, η Λίνα Μενδώνη τοποθετήθηκε με απόλυτη σαφήνεια ότι η ανασκαφική έρευνα του ευρήματος πρέπει να συνεχιστεί, ώστε να μπορέσουν οι ανασκαφείς να το ερμηνεύσουν, και φυσικά να διασωθεί δεδομένης της μοναδικότητάς του. Όπως τόνισε η Υπουργός Πολιτισμού προφανώς το έργο της κατασκευής του αεροδρομίου πρέπει να συνεχιστεί απρόσκοπτα, αλλά και το εύρημα να προστατευθεί. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αναζήτηση άλλης κατάλληλης θέσης για την τοποθέτηση του ραντάρ. Οι δύο υπουργοί συμφώνησαν το αμέσως επόμενο διάστημα η Υπηρεσία Πολιτικής Αεροπορίας θα εκπονήσει και θα καταθέσει στο ΥΠΠΟ νέα μελέτη για τη θέση του ραντάρ.

Με την ολοκλήρωση και της αυτοψίας η Υπουργός Πολιτισμού δήλωσε τα εξής: «Πρόκειται για ένα μοναδικό εύρημα με εξαιρετικό ενδιαφέρον. Υπάρχουν λύσεις, ώστε το ολοκληρωθεί η αρχαιολογική έρευνα του μνημείου και το ίδιο να προστατευθεί απολύτως. Έχουμε εξαιρετικά καλή συνεργασία με το Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών και με τον αρμόδιο Υφυπουργό Νίκο Ταχιάο. Ολοκληρώσαμε μια ευρεία σύσκεψη με παρόντες όλους τους εμπλεκόμενους—την αρμό-

2. Το μνημειακό αρχιτεκτονικό σύνολο που αποκαλύφθηκε στο Καστέλλι (φωτ. ΥΠΠΟ).

δια Εφορεία Αρχαιοτήτων Ηρακλείου και τις αρμόδιες Διευθύνσεις Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων και Αναστήλωσης Αρχαίων Μνημείων από πλευράς ΥΠΠΟ, και τις αρμόδιες υπηρεσίες του Υπουργείου Υποδομών, την Πολιτική Αεροπορία και τον ανάδοχο— και διενεργήσαμε κοινή αυτοψία στον αρχαιολογικό χώρο. Προτεραιότητα όλων μας είναι η προστασία του μνημείου, αυτού του μοναδικού ευρήματος. Όλοι κατανοούμε την σημασία και την αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Όλοι κατανοούμε το αναπτυξιακό μέγεθος του συγκεκριμένου έργου, το οποίο γίνεται στο Καστέλι. Το έργο του νέου αεροδρομίου μπορεί να προχωρήσει και οι αρχαιότητες να προστατευθούν, όπως πρέπει».

Καθώς σε αυτή τη φάση η ανασκαφική έρευνα είναι ακόμη σε εξέλιξη, δεν είναι δυνατόν προς το παρόν να προσδιοριστεί η αρχική μορφή ή και το συνολικό ύψος της κατασκευής. Η στέγασή της κεντρικής ζώνης, όπως υποδεικνύει το εκφορικό σύστημα δόμησης, πιθανά ήταν είτε σε σχήμα κολουρου κώνου, είτε και θολωτή. Οι δύο ζώνες Α και Β που σχηματίζουν οι ανώτεροι δακτύλιοι φαίνεται να αποτελούν την κύρια εστία δραστηριοτήτων. Η ποσότητα και το είδος των ευρημάτων, καθώς και η παρουσία μεγάλης ποσότητας ζωικών οστών, δεν υποδηλώνει —έως σήμερα— διαρκή οικιστική χρήση, αλλά πιθανόν περιοδική χρήση εν είδει τελετουργικών πιθανά δρώμενων, που αφορούσαν κατανάλωση τροφής, οίνου ίσως και προσφορών. Πρόκειται για το πρώτο μνημείο αυτού του τύπου που έχει εντοπιστεί και ανασκάπτεται στην Κρήτη. Το μέγεθος, η αρχιτεκτονική του διάρθωση και η επιμελημένη κατασκευή προϋποθέτει σημαντική εργασία, εξειδικευμένη εμπειρία και μια ισχυρή κεντρική διοίκηση, που οργάνωσε την κατασκευή του. Το βέβαιο είναι ότι πρόκειται για κάποιου τύπου κοινοτικό κτήριο-ορόσημο για την ευρύτερη περιοχή της Πεδιάδας. Το γεγονός ότι η κατα-

σκευή είναι μνημειακή και περίοπτη πιθανόν δείχνει τη σημασία της θέσης, αλλά και το εύρος του πληθυσμού που θα εξυπηρετούσε.

Η κάτοψη του μνημείου και η διάρθωση των ζωνών και χώρων όπως έχει αποκαλυφθεί έως σήμερα αλλά και η όλη κατασκευή δεν έχει ακριβή παράλληλα με άλλα κτίσματα της ίδιας περιόδου στην Κρήτη αν και ως σχήμα δεν μας είναι άγνωστο από αρχιτεκτονικά σύνολα της πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην Εγγύς Ανατολή. Μπορεί ίσως να παραλληλιστεί με το ελλειπτικό ΜΜ κτήριο του Χαμαιζίου, καθώς και με το λεγόμενο κυκλικό πρωτοελλαδικό κυκλώπειο κτήριο της Τίρυνθας. Κατασκευαστικές ομοιότητες, ωστόσο, διαπιστώνονται και με τους λεγόμενους θολωτούς τάφους της Προανακτορικής και Παλαιοανακτορικής περιόδου της νότιας Κρήτης, στους οποίους ο κεντρικός χώρος έχει κατασκευασθεί με εκφορική δόμηση, ενώ η όλη κατασκευή παραπέμπει σε πρωτοελλαδικούς, αλλά και μεταγενέστερους τύμβους της κυρίως Ελλάδας ή και σε μεταγενέστερα κυκλικά ιερά, π.χ. θεσμοφόρια.

Η ολοκλήρωση της ανασκαφικής έρευνας κρίνεται απαραίτητη, ώστε να διασαφηνιστεί ο χαρακτήρας του μνημείου και η σχέση του με τα οικιστικά και λατρευτικά κέντρα της ίδιας περιόδου στην περιοχή της Πεδιάδας. Η μνημειακότητα της κατασκευής, καθώς και το γεγονός ότι δεν έχει ανασκαφεί έως τώρα όμοιό του, το καθιστούν τοπόσημο του νέου Αερολιμένα του Ηρακλείου.

Πηγή: ΥΠΠΟ

Επιμέλεια
Σταυρούλα Μασουρίδη
Αρχαιολόγος